

„checks and balances““. To je zavádějící a chybné. „Brzdy a rovnováhy“ jsou úzce spjaty s prezidentským režimem, který je protívahou parlamentnímu režimu, protože funguje na zcela odlišných principech, a proto hovoříme-li o Estonsku (parlamentní režim), nemůžeme tento pojem používat.

Jestliže bychom chtěli být kritičtí za každou cenu, potom bychom mohli v recenzované publikaci vyhledávat zejména historické nepřesnosti. Například na str. 20 se hovoří o volbách do Nejvyššího sovětu SSSR z konce března 1989, ale autor měl zřejmě na mysli volby do Sjezdu lidových poslanců (26. 3. 1989). Tato drobná faktografická chyba je však marginální, naopak, kniha jako celek obsahuje mnoho zajímavých a užitečných informací a zanechává velmi dobrý dojem. Nechybí seznamy zkratk politických stran a hnutí, seznam tabulek, rozsáhlá a velmi kvalitní bibliografie a v neposlední řadě anglické shrnutí (summary).

Nezbývá než zopakovat po editorovi, který v úvodu na str. 10 poznamenává, že by bylo navýsost přínosné, kdyby publikace podnítila další práce tohoto typu. Recenzovaná kniha je zcela jistě vykročením tím správným směrem.

Michal Kubát

Jadwiga Staniszkis:

POST-COMMUNISM, THE EMERGING ENIGMA

Institute of Political Studies, Polish Academy of Sciences, Warsaw 1999, 366 stran

Kniha autorky Jadwigi Staniszkis se zabývá transformací postkomunistického bloku a svým netradičním přístupem může být v tomto oboru přínosem. Pro českého čtenáře je ale tato kniha většinou nedostupná, a podobně jako většina knih této problematiky nebyla u nás přeložena z anglického jazyka a není nijak

zvlášť rozšířena. Je pozoruhodné, že Čechy, jako jedna z postkomunistických transformačních zemí, nemají příliš zájem zabývat se příčinami a procesem vlastní změny, vlastní existence.

Oproti jiným autorům, dotýkajících se takové problematiky¹, je tato kniha svým přístupem originální. Jejím cílem je analyzovat příčiny vzniku a nastolení postkomunistického řádu, a pomocí toho také porozumět krizím, ke kterým v rámci ustaveného systému docházelo v druhé polovině devadesátých let. (Často je zde zmiňována krize v Rusku 1998). K jistému nadhledu a nezávislejšímu pohledu na problematiku z velké míry přispěl fakt, že autorka z velké části psala toto dílo za svého devítiměsíčního pobytu v Japonsku.

Kniha je strukturovaná do hlavních dvou částí, které jsou dále děleny na jednotlivé kapitoly, s bohatou vnitřní strukturou, přehledně vystavěnou.

Kapitola 1. podává základní úvod do problematiky transformační teorie, která je dále rozvíjena. Slouží jako základní přiblížení problematiky, nutné k porozumění dále rozvíjených zákonitostí postkomunismu.

Část I. je podle autorky načrtnutím vzniku postkomunistického pořádku ve dvou významných aspektech, kterými jsou institucionální struktura trhu, zvláště politický kapitalismus a jeho dynamika a vznikání politické sféry, zahrnující systémové příčiny slabosti států. Kapitoly obsažené v tomto oddílu se pak hlouběji zabývají právě dynamikou nově vytvořeného politického kapitalismu (zde uvádí příklad Polska), roli globalizace při vytváření trhů, relativní slabosti vytvořených státních struktur. Srovnává také formaci jednotlivých postkomunistických ekonomik, nutno však podotknout, že ne příliš přehledným způsobem.

Část II. je odlišná v objektu zkoumání. Zabývá se především rolí kultury v procesu transformace. Právě kulturní kontext, jeho heterogenita příznačně zrychlila konec komunismu. Podmiňovalo to specifické vnímání pojetí změny a ontologická dimenze dané kul-

tury napomáhala dynamice epistemologické revoluce, spolu s redefinováním pojmů kontroly a bezpečnosti. Historický pohled na konec komunismu je závislý na individualitě té které dotčené země. Je závislý na specifčnosti kulturního kontextu a na regionálních konfiguracích hrozeb a možností, které následně vedly k vojenské revoluci.

V podřazených kapitolách nabízí komparaci tranzicí v Rusku, Číně a ve Střední Evropě. Prezentuje souvislost mezi kulturními kontexty jednotlivých zemí a s tím související metodologií sociálních změn. V poslední kapitole se věnuje vojenské revoluci jako dalšímu z fenoménů majících roli na pádu komunismu. Je nutné podotknout, že vojenskou revoluci Staniszkis rozumí proces technologických inovací ve vojenské oblasti vedoucích k transformaci ve sféře politik a ekonomie. Jak však autorka uvádí, jedná se pouze o hypotetickou rekonstrukci.

Z metodologického hlediska měla na výběr mezi metodou historizujícího přístupu a hodnocení nebo analytickým přístupem (jí následně zvoleným), který by hledal mechanismy v postkomunistických zemích jak v době postkomunistické éry – tedy v minulosti, tak v průběhu transformace, respektive tranzice jednotlivých zemí. Díky širokému záběru, tomu že se neorientuje pouze na post-revoluční období, a také díky přístupu, který neomezuje srovnávání příčin a následků podle časové osy, může tak autorka objevovat důležité faktory, které by byly důležité pro chápání událostí v přítomnosti. Jejím přínosem v této oblasti zájmu je právě posun v chápání souvislostí, kterému nijak nebrání nebo ho neznehodnocuje časová nesimultaneita. Autorka analyzuje a vysvětluje různé jevy na základě jejich obsahu a významu, což jí dává značný prostor.

Věnuje se analýze tří teoretických problémů. 1) Příčinám a mechanismům konce komunismu, 2) důvodům rozdílnosti jednotlivých historických „cest ven“ z komunismu tak, jak jsou podmíněny regionálními a kulturními zvláštnostmi v různých regionech postkomunistic-

kého bloku, 3) způsobu, jakým byla v postkomunistických zemích ustavována a užívána platná a neměnná pravidla, jakési strukturování postkomunistického pořádku.

Hlavní cíl knihy je v hledání logiky první fáze postkomunistické institucionalizace. Vytváření nové tržní infrastruktury, která má evoluční charakter, nabízel rozdílné možnosti jednotlivým hráčům systému. Konec komunismu vidí především v působení a dynamice vnitřních rozporů a ve vlivu globalizace, která ve svých nezamýšlených důsledcích pro sovětský blok znamenala erozi nefunkčního systému v době expandujících trhů nového typu, v jejichž pravidlech nebylo rigidní státní plánování a vlastnictví konkurenceschopné a udržitelné. Působení globalizace předpokládalo formulaci nových zájmů, vnitřní dělení a vytváření nových identit. Autorka analyzuje tento proces ve dvou dimenzích. Jednak bezpečnostní, respektive vojenské a pak ekonomické, respektive materiální, ve smyslu proměny trhů. Zavádí pro tuto příležitost koncept *meta – proměny*, kterou chápe právě jako výměnu na velkých trzích, které v době globalizace vstupují do podmínek vlastní proměny, do nových pravidel. Globalizace (napomáhající postkomunistické institucionalizaci) byla podle autorky faktorem, který vysvětluje konec komunismu, což není samozřejmě nijak objektivní myšlenka, autorka se ale tím přesto pokouší vysvětlit zvláštnost procesu postkomunistické institucionalizace. Konflikt mezi akéry „nových trhů“ (meta – proměny) působil jako katalyzátor na komunistické elity a zrychlil revoluci „shora“.

Samotná revoluce „shora“, charakteristická pro řetěz změn v komunistických státech, má svoje variety, vycházející ze specifčnosti revolucí dotčených států. Objevila se ve třech rozdílných podobách – vojenská, politická a ekonomická „revoluce shora“. Je však možné polemizovat s faktem, že v Československu o revoluci shora hovořit nelze a autorka tento fakt nezohledňuje, u nás se chopili moci disidenti a ne nové komunistické elity jako v Polsku a Maďarsku.

Teoretická rovina díla velmi přesně koreponduje se současnou realitou a situací v postkomunistickém bloku. Na druhou stranu je kvůli této orientaci kniha méně srozumitelná nebo výmluvná, oproti knihám se stejnou problematikou, např. A. Agha², jehož deskriptivní a srovnávací analýza poskytuje přinejmenším srozumitelnější podklad k dané problematice. Největším problémem je ale podle mého soudu literární styl, kterým autorka píše. Používá totiž zbytečně složitou angličtinu, kterou často velmi složitě opisuje velmi jednoduše vysvětlitelné jevy.

Díky své metodě a přístupu má kniha aspirace být velmi akademickým a teoretickým dílem, sloužícím jako podklad k pohledu na možné problémy a situace v postkomunistických transformačních zemích.

Poznámky:

1. Autoři jako A. Agh, L. Holmes, M. Alestalo a další.
2. Ágh, A.: *Emerging Democracies in East Central Europe and the Balkans*, Cheltenham 1998.
Ágh, A.: *The Politics of Central Europe*, London 1998.

Helena Hartlová, Marie Jílková

Egon Bahr:

DEUTSCHE INTERESSEN. STREITSCHRIFT ZU MACHT, SICHERHEIT UND AUSSENPOLITIK

1. vyd., Karel Blessing Verlag, München 2000

Egon Bahr, mezi léty 1984 – 1994 ředitel „Institut für Friedensforschung und Sicherheitspolitik“ při univerzitě v Hamburku, ve své knize přináší relativně komplexní analýzu základních témat bezpečnostní politiky současnosti. K problémům bezpečnostní politiky přistupuje s invencí jemu vlastní a nevyhýbá

se ani problémům, jež byly ve SRN ještě donedávna tabu (státní zájmy SRN v zahraniční politice, problém reformy všeobecné branné povinnosti). Jakkoli by se dle názvu publikace mohlo zdát, že půjde převážně o analýzu bezpečnostní politiky SRN, není tomu tak. Samozřejmě, že řada problémů je nahlížena německou optikou, avšak v žádném případě ne pouze německými očima. Spíše v publikaci převažuje úhel pohledu „Evropana“.

Publikace je přehledně členěna do 21 kapitol. Nejprve se autor vypořádává s návratem mocenské politiky po pádu bipolarity, což představuje jisté zklamání pro analyticky zkoumající bezpečnostní problémy v intencích politického idealismu a částečně i takzvané „širší školy bezpečnosti“ a operující s tezí nahrazení mocenských prostředků univerzálně platným a vynutitelným mezinárodním právem při současném zřeknutí se (často jednostranném) nástrojů mocenské politiky. Bahr „si nemůže představit zahraniční politiku bez mocenské politiky.“ V jeho pojetí je však nutné moc používat „... pro něco, pro druhé a s druhými. Nejlépe potom k prosazení řádu, ve kterém je moc nahrazena právem“ (str. 22). S výkonem moci je v bezpečnostní politice státu vždy úzce spojen účel jejího užívání, jenž státy vyjadřují v národních (státních) zájmech. Bahr při své analýze státních zájmů SRN rozlišuje zájmy vitální, velmi důležité, důležité a druhořadé. Za vitální zájem Německa považuje především zabránit vzniku síly, která by z Východu ohrožovala Německo, z čehož dle jeho názoru vyplývá nutnost podílet se na stabilizaci situace v tomto regionu a nezacházet s Ruskem způsobem, jehož výsledkem by mohlo být „vypěstování si“ nového protivníka. Mezi velmi důležité zájmy SRN patří dle Bahra zvětšení schopnosti Evropy reagovat na mezinárodní krize ve světě, prohloubení a rozšíření dosavadních institucí, zachování ale současně i reformy transatlantické bezpečnostní vazby a posílení OSN. K důležitým zájmům Německa ve světě řadí Bahr stabilizaci situace ve Střední Asii, na Kavka-